

TENEN

Dansk Tekstilhistorisk Forening

13. årgang, nr. 1

Sommer 2002

TENENs FORMAND AVLEDE FOR NOGLE SOMRE SIDEN SILKESOMMERFUGLE. DET VAR KINESISKE EGESPINDERE, SOM HER GNASKER EGEBLADE. MERE OM SILKEAVL I DANMARK — se side 10.

Indhold:

Tråden i øjet (4)	side 3
Venner, ser på Danmarks kort - Morbærtræer	side 10
Da An Wåt' blev voldtaget	side 16
Genvalgt til bestyrelsen	side 19
Boganmeldelser	side 21
Eva Rosenstand - Clara Wæver	side 23
Arrangements- og udstillingskalender	side 25
Telefonliste for TENENs bestyrelse mv.	side 27

TENEN Dansk Tekstilhistorisk Forening

Formand: Annet Laursen Skjelsager, Dorthesvej 2, 3520 Farum, telefon 44 95 05 55
Næstformand: Lone de Hemmer Egeberg, Gærdet 12, 3460 Birkerød, telefon 45 81 15 97
Kasserer: Anni Mejdhall, Nibsbjergvej 10, 7500 Holstebro, telefon 97 42 37 86
Giro nummer: 143-0130

Medlemsskab tegnes hos kassereren. I 2002/2003 er prisen pr. år 175 kr.
Medlemmer får tilsendt tidsskriftet TENEN.

Tidsskriftet **TENEN**

Redaktion: Hanne Frøsig Dalgaard, Bredebovej 33, 6.tv, 2800 Lyngby, telefon 45 88 32 67,
ePost hfd@vip.cybercity.dk • Lone de Hemmer Egeberg, telefon 45 81 15 97,
ePost vdblom@worldonline.dk • Vibeke og Frits Lilbæk, telefon 48 17 16 47,
ePost vofl@get2net.dk

TENEN udkommer fire gange om året – sidst i månederne juli, oktober, januar og april.
Deadline for redaktionelt stof er seks uger før eller efter aftale med redaktionen.
Artikler og indlæg sendes til Hanne Frøsig Dalgaard
– meget gerne maskinskrevet, på diskette eller med ePost.

Annoncepriser: 1/1 side: 525 kr. 1/2 side: 300 kr. 1/4 side: 185 kr. 1/8 side: 135 kr.

Sats og billedbehandling: Frits Lilbæk • Digitaltryk: VesterKopi • ISSN: 0906-9526

Copyright © TENEN og forfatterne • 26.12.2009.

Ældre numre af TENEN kan købes ved henvendelse til foreningens kasserer
– så længe lager haves. Prisen er 45 kr.

Flytning meddeles til Post Danmark. Husk at skrive, at du abonnerer på
TENEN, blad nr. 03200 og oplys dit medlemsnummer.

Tråden i øjet

Philip A Sykas: Noter til engelsk sytråds historie (4)

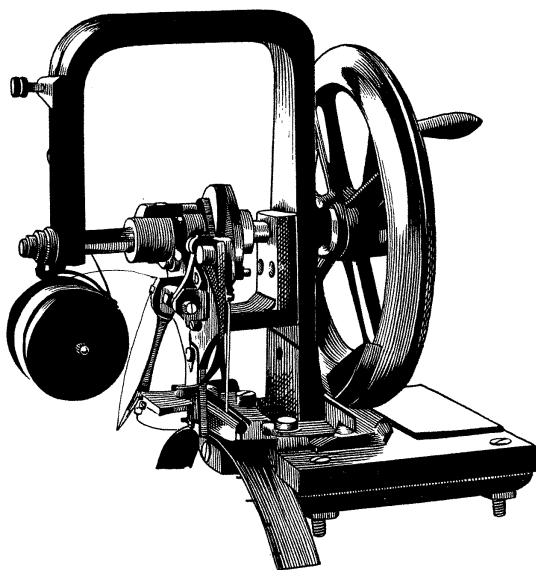
Symaskinen

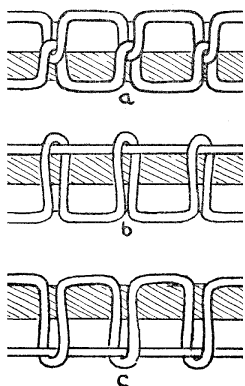
Symaskinen medførte de største forandringer i hele sytrådens lange historie. En anvendelig maskine til broderi blev udstillet allerede i 1834 af M. Heilmann, og en maskine til tamburering på handsker blev patenteret i 1841 af Messrs. Newton and Archibald. Men den første virkelig brugbare symaskine blev konstrueret af amerikaneren Elias Howe og patenteret i 1846. Howe sendte en maskine til England og solgte sin opfindelse til William Thomas, som brugte den i sin fabrikation af korsetter i Newington Causeway i de følgende år. Transportøren var imidlertid ikke god nok, og skønt forskellige andre

transportører introduceredes af Morey and Johnson i 1849 og Singer i 1850, var det først med introduktionen af den 4-fasede bevægelse fra A.B. Wilson i 1851, at man fik en velfungerende maskine (Alexander 1863:358-60)²¹. Symaskineindustrien tager sin begyndelse i 1851-1852, og ved starten af 1860'erne var maskiner til konfektion i almindelig brug. En artikel i *The Queen* (Anon. 1863) slår fast at "den anses nu for en nødvendighed af de fleste syersker, skræddere, fabrikanter af skjorter, flipper, kapper, konfektion, hatte, huer, korsetter, damestøvler, hør- og silkevarer, paraplyer, parasoller, betræk etc." Ifølge en artikel i *The Times* 1864 er der en vis ironi i at

Elias Howes patenterede symaskine 1846, der var den første, som kombinerede en nål med spids og øje i samme ende og en undertråds skytte.

Fra *A History of Technology*.
Oxford 1967.

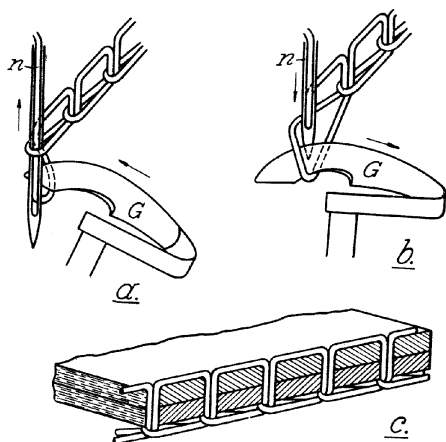

Stikke sting – a: rigtig trådspænding, b: for stram overtråd, c: for stram undertråd.
Fra Berlingske Haandarbejdsbog. 1950.

“Beklædningsindustrien og de store konfektionsfabrikker nu næsten udelukkende anvender symaskiner, med det resultat at arbejderklassen får tøj, der er meget bedre syet end de gentlemen der går til første klasses skræddere i West-End” (Tomlinson 1866:623)²¹.

Symaskinens almindelige udvikling fortsatte ad flere veje, alt efter hvilken type sting, der var tale om: kædesting med én tråd, stikke sting med over- og undertråd og kædesting med to tråde. Alle tre har fordele og ulemper, som har holdt dem i brug til i dag, selvom stikke stingsmaskinen blev den almindeligt foretrukne. Alle typer, men især stikke stingsmaskinen, krævede en tråd der kunne passere frem og tilbage gennem nåleøjet hurtigt og gentagne gange, før den endte som et sting i sømmen. Tråden måtte være meget slidstærk for at holde til den behandling. I begyndelsen var det kun de dyreste kvaliteter, der kunne bruges, formentlig sytråd af silke.

Forsøg på at finde et billigere alternativ må være startet i 1850'erne. Bomuldsstråd betegnet som 6-trådet blev fremstillet allerede i 1820'erne. Men disse blev antagelig produceret af 6 tråde tvundet sammen i én arbejdsgang, og ikke som dobbelttvinding af 3 dublerede garner. Men fra midten af 1800-tallet fremstilledes tråd af 3 dublerede garner bestående af 2, 3 eller 4 tråde, der sluttelig blev S-tvundet. Dette er de 6, 9 og 12-trådede konstruktioner, der omtales i samtiden; den 6-trådede konstruktion var den, der endte med at blive den foretrukne til symaskinen. Paisley firmaet J. & P. Coats, grundlagt i 1826, anses for at være blandt de første, der markedsførte denne type tråd. “De var tidligt på banen med den nye 6-trådede bomulds-tråd (som de foretrak for den mere almindeligt markedsførte 3-trådede). I midten af 1830'erne var de højt specialiserede i et lille udvalg af kvaliteter i 6-trådet bomulds-tråd, næsten udelukkende i hvid og sort” (Cairncross and Hunter 1987:158). Ser man på firmaets tidlige vækstperiode, viser det sig, at man investerede i nyt maskineri i 1848 til 1853 og fra 1856 til 1858. Det er muligt, at nyanskaffelserne i en af disse perioder gjorde det mere rentabelt at fremstille 6-trådet sygarn, så det kunne konkurrere med det mere almindelige 3-trådede. Den dobbelttvundne 6-trådede struktur blev i hvert fald anvendt i den berømte ONT (*Our New Thread*) som Clark's fremstillede i 1860'erne, og det kan have været Clark's som fuldendte eller populariserede denne type til symaskinen. Den konstruktion var den alminde-

Kædesting.

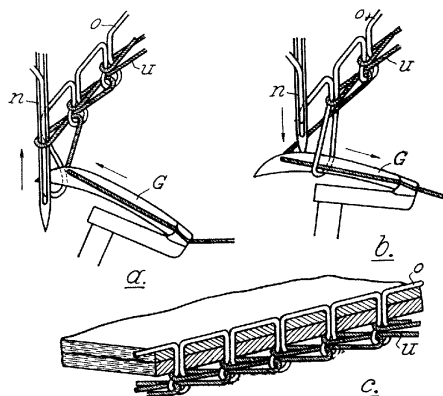
Fra Tekstilindustri III. Danmarks tekniske Højskole 1938.

ligt brugte til symaskine, indtil *core spun*²³ og polyester tråd kom på markedet i 1900-tallet.

Mange forsøg blev gjort på at forbedre kædestingsmaskinen til én tråd. Det var oplagt, at med kun én tråd at regulere kunne man lave en enklere og billigere maskine. Problemet med kædestingsmaskinen var, at den var tilbøjelig til at tabe sting, så sømmen kunne trefles op. Den største forbedring blev gjort i 1857 af Mr. Gibbs fra Millpoint, Virginia, og blev, med senere ændringer af Mr. Willcox, kendt som Willcox and Gibbs symaskinen. Den havde en roterende trådkaster, der drejede løkken halvt om, så den lavede et drejet kædesting, der ikke så let løb op. Denne maskine blev meget anvendt i besætningsindustrien (Alexander 1863:361-2). Men i slutningen af 1860'erne var kædesting med én tråd ikke længere så udbredte som stikkesting. Kædesting blev "hovedsagelig brugt til syning af såler

på støvler og sko. Til tunge læderarbejder skal man have en vokset tråd, som er stærk og kraftig; og maskiner til lædersyning kaldes som regel maskiner til vokset tråd" (Hitchens 1868:137). Ikke desto mindre blev den også anbefalet til dameskræddere "og andre som kan få brug for at trefle sømmen op for at foretage forandringer eller tilpasninger" (Hitchens 1868:137).

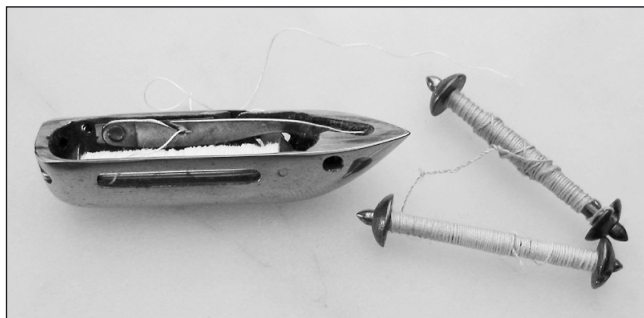
Kædesting med to tråde lagde en tyk rille af tråd på sømmens ene side. "Denne kam af tråd får sømmen til at rynke, når arbejdet bliver fugtigt" (Bradbury & Co. 1868:25). Rillen var også udsat ved slid og strygning, hvilket kunne få sømmen til at briste. Den var derfor ikke egnet til "hørskjorter, flipper eller andre hårde varer" (Bradbury & Co. 1868:25). Men sømmen var til gengæld elastisk og derfor "velegnet til korsetstivere og tunge ting som krinoliner, skørter etc." (Bradbury 1868:25). Den var også meget anvendt til broderi (Hitchens 1868:139). Selvom kædesting med to tråde slugte meget

Dobbeltkædesting.

Fra Tekstilindustri III. Danmarks tekniske Højskole 1938.

To undertrådsskytter fra stikkestingsmaskiner. Øverst en bådformet skytte med to slanke spoler. Skytten er fra en Naumann hånddrevet langskyttemaskine, ca. år 1900.

Nederst et kig ned i en rundskyttemaskine, som også kaldes en centralspølemaskine. Mekanismen ligger vandret, og der er oscilerende griber. Maskinen er en Singer håndsymaskine fra 1930-erne.

tråd, kunne denne trækkes direkte fra store spoler uden at skulle omspoles til symaskinespoler. Dette sparede tid med at skifte spoler, og man undgik garnspil ved spoleskift (Alexander 1863:364).

I det lange løb blev stikkestingene imidlertid foretrukket på grund af deres styrke og stabilitet. Der var i princippet to måder at fremføre undertråden på: enten ved en skytte, som svingede frem og tilbage eller ved en roterende gribemekanisme. Den roterende griber var stadig behæftet med fejl i 1867, da den blev anmeldt i en rapport om Pariserudstillingen. Det betød, at den kun kunne bruges til lettere arbejde, som eksempelvis husholdningsmaskine (Hitchens 1868:135-7). Svingskytten var bedre til tungt arbejde og blev foretrukket af fabrikker. Men på tynde stoffer syede

den en let siksak, og sammenholdt med den ekstra støj den lavede, var den mindre egnet til brug i hjemmet (Bradbury & Co. 1868:24). Om stingene dannet af de forskellige typer skytter kan skelnes helt fra hinanden, afventer nærmere undersøgelser. Imidlertid blev den helroterende griber forbedret og foretrukket for den bådformede svingskytte. På det tidspunkt havde syhastigheden skabt problemer med bådskyttens tråd, der vikled sig op under syningen. For at løse det problem, blev det nødvendigt at foretage den sidste tvinding af sytråden i Z-retning. Mere forskning er påkrævet for at klarlægge, præcis hvornår Z-tvundne tråde blev dominerende, men dette er helt sikkert gældende for tråde fra 1900-tallet. Jeg har set en dobbelt Z-tvundet tråd anvendt i broderi på

en dragt fra 1800-tallet, men aldrig til sammensyning.

På grund af det ekstra slid på overtråden i stikkestingsmaskinen, brugte man i begyndelsen forskellige typer til over- og undertråd. For eksempel anbefaler brugsanvisningen til Bradbury and Co.s husholdningsmaskiner (1868) at man bruger en *glacé* bomulds overtråd med en lidt finere blød bomulds undertråd. For hørtråd anbefales ligeledes en lidt finere undertråd, men for silke kan man bruge samme nummer i nål og skytte. Man kunne spare ved at bruge en bomuldstråd et nummer finere end silken som undertråd, dersom kun den ene side af arbejdet kunne ses (Bradbury and Co. 1868:7).

For at resumere: symaskinen medførte nye typer sytråd: en me-

get regelmæssig 3-trådet S-tvundet silke, og en 6-trådet bomuld dobbelttvundet med S-retning til sidst. Symaskinen blev først taget i brug til tunge arbejder som skomageri og konfektion. I løbet af 1860'erne vandt symaskinen indpas til husholdningsbrug, men det varede endnu et tiår, før den blev accepteret til professionelt arbejde af høj kvalitet. Således leverede Savile Row skrædderne Henry Poole and Co. i 1869 et par herrebenklæder til den 2. Viscount Halifax med alle hovedsømme håndsyt i stikkesting. Men da linningen blev fornyet omkring 1880, skete det på maskine²⁴. 1800-tallets maskinsyeresker valgte tråden med omhu, og til stikkestingsmaskinen brugte de ofte forskellig over- og undertråd af konstruktionsmæssige og økonomiske grunde.

*Hånddrevet
langskytema-
skine af mær-
ket Naumann
ca. år 1900.*

Moderne tråd

Den økonomiske afmatning i tekstilindustrien i slutningen af 1800-tallet førte til sammenlægninger af mindre firmaer, med det resultat, at nogle få store multinationale selskaber kom til at kontrollere verdensmarkedet. For eksempel sluttede 14 firmaer, heriblandt nogle af landets ældste, sig i 1897 sammen i The English Sewing Cotton Company Ltd. (Blyth 1947). Efterhånden kom Coats Paton Ltd. til at dominere markedet for bomuldstråd, Perivale Gütermann markedet for silketråd og Barbour markedet for hørtråd. Dette førte til større ensretning og mindre udvalg af trådtyper. Bomuldstråd indskrænkedes til tre hovedtyper: blød eller uden efterbehandling, *glacé* eller børstet og merceriseret. Derfor kan vi i 1900-tallet generalisere endnu mere om den anvendte sytråd.

Nyudviklede syntetiske tråde erstattede efterhånden megen hør- og silketråd, bortset fra fint skotøj og skrædderi. Fra 1953 kunne man få nylontråd til industrien enten som en konventionelt spundet tråd efter silke systemet, eller som multifilament sammensat af flere filamenter (Bland 1953). Midt i 1950'erne producerede Coats Patons nylontråd med stor slidstyrke, der hurtigt blev taget i brug til syning af fodtøj (Thornton 1955). English Sewing Ltd. (1976a) introducerede "Trylko" polyestertråd i 1961, og i 1964 præsenterede ICI 100% polyester filamenttråd (Imperial Chemical Industries 1964). Introduktionen af syntetisk tråd blev i begyndelsen forsinket noget af problemer med tråd, der blev over-

ophedet og smeltede i de moderne højhastigheds industrimaskiner. Det løstes ved udvikling af særlige smøremidler, der reducerede friktionen. Udbredelsen af syntetisk tråd blev bremset af konfektionsindustriens modstand mod forandringer. En undtagelse var herreskjorter; nylonskjorternes popularitet i 1960'erne resulterede i det største forbrug af syntetisk tråd udenfor industrien (Coats Patons 1965:5).

I 1957 præsenterede English Sewing Ltd. (1976b) *core-spun* tråd, bestående af ekstrafin bomuld spundet om en sjæl af et uendeligt polyester filament. Polyestersjælen gav styrke, og bomuldslaget sikrede det ønskede udseende og egenskaber i brug. En anden vigtig udvikling var bulkgarn af nylon og polyester, med egenskaber som spunden tråd. Moderne trådtyper vil man nok ikke komme til at forveksle med de traditionelle, når det drejer sig om historiske dragter. Dog kan det være nyttigt at være i stand til at genkende hovedtyperne, når man skal bestemme nyere reparationer.

Konklusion

Sytrådens teknologiske udvikling i fiber, struktur og efterbehandling giver – udover at være af almindelig historisk interesse – mulighed for at identificere og datere specifikke trådtyper. Identifikation kræver måske brug af mikroskop eller kemisk analyse, men meget kan ses med det blotte øje. Disse oplysninger kan, sammen med hvad der i øvrigt fremgår af sammenhængen, være med til at opstille en tidsramme for sømmen i en histo-

risk dragt. Bestemmelse af trådens egenskaber kan være med til at afgøre, om den er original eller repræsenterer en senere ændring eller restaurering.

Genstande rummer vidnesbyrd på flere planer, som hænger sammen med deres idé, bestanddele, fremstilling, udsmykning og efterbehandling. Teknologiske og økonomiske kræfter har stor indflydelse på de beslutninger, der resulterer i den enkelte genstands særlige udformning. Fordi teknologiske valg er bestemt af en kendt kronologisk udvikling, er de blandt de mest pålidelige indikatorer ved datering af genstande. Hvis flere forskere vil optegne og dokumentere forskellige typer sytråd, kan vi sikkert snart blive i stand til at give en mere præcis bedømmelse af dette meget basale tekstile materiale, et emne, som er kendt i hele verden, men hidtil har været temmelig oversat.

Noter – fortsat:

21. Tomlinson (1866) citerer og omskriver meget af Alexanders artikel fra 1863.
22. Det har sikkert været en overdriivelse at angribe skrædderarbejdet i West-End på den tid, men betragtningen kan have haft sin gyldighed for mindre fine skræddere.
23. Dvs. spundet om en sjæl af et andet materiale.
24. Chertsey Museum, Olive Matthews Trust 1993.35.

Dette er sidste fjerdedel af artiklen. Den første blev bragt i TENEN – 12. årgang nr. 2. Afsnittene planlægges senere udgivet samlet, sammen med bibliografi og addenda med de seneste forskningsresultater.

Nogle engelske betegnelser har ikke kunnet oversættes, da vi ikke har tilsvarende ord på dansk – disse anføres i kursiv.

*Oversættelse: Lone de Hemmer Egeberg
foto: Lilbæk*

UPS ...

I seks timer var de royale gæster på rundtur i byen med Gåsetårnet, bl.a. besøgte Dronningen Kong Museum, hvor hun viste stor interesse for den gamle væverkunst.

At den kunstinteresserede dronning virkelig har orden på sin hi-

storie, viste hun, da museumsleder Birgit Storm fortalte, at de sidste kongeduge var vævet til Dronningens forældres regentjubilæum:

»Nej, det var til min far og mors sølvbryllup«, rettede Margrethe.

Citeret fra <http://www.bt.dk> den 20. juni 2002

“Venner, ser på Danmarks kort, Ser, så I det aldrig glemmer ...” (6)

Morbærtræer i vort danske landskab

I TENEN 12. årgang nr. 4 har vi på bagsiden mødt den spændende historie om morbærtræet fra Christian den Fjerdes tid, som stadig trives ved Proviantgården i København. Men morbærtræer findes mange steder i haver og parker, og de kan give et spændende indblik i danskeres anstrengelser for at skaffe den eftertragtede silke.

De ældste silkerester er i Malmø Museum

Silkeormens fine spind har været kendt og højt værdsat i omkring 5000 år, først som en strengt bevogtet kinesisk hemmelighed, men fra tiden omkring vor tidsregnings begyndelse også efterhånden ud-

bredt både til Japan og til Middelhavsområdet.

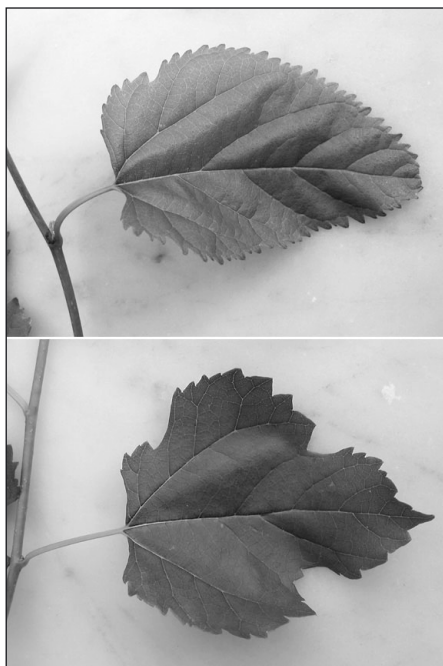
Det er vel værd at nævne, at prøver af de ældste kendte kinesiske tekstiler af silke findes i Malmø Museum! Disse fragmenter sidder fast i den irrede yderside af nogle bronzekar fra Shang dynastiets tid, 1500-1028 før Kristus. De blev

svøbt om karrene, før disse blev lagt ned i jorden for mere end tre tusind år siden¹.

I Danmark er silkestof kendt siden vikingetiden, men først fra Christian den 4.s tid er det blevet muligt at avle silkeormene her til lands, og altid kun i ret beskedent omfang.

Morbærarter

I Østen er *den hvide morbær* den foretrukne. Men i vort klima med frostgrader i vintertiden har der været problemer med at holde denne plante i live. Der er derfor forsøgt med andre arter, dels *den sorte morbær* som kendes fra Pakistan

Morbærblade udvikler sig efter de har foldet sig ud: Øverst er det yngste af to blade fra samme sidegren.

og dels *den tatariske*, som har sit hjemsted i områder ved det Kaukasiske Hav. Overalt hvor silkeavlens skal foregå med udbytte, er morbærtræer at finde i plantager, så de kan beskæres for løvet hele tiden i sommer- og vækstperioden.

Bladene af morbærplanterne adskiller sig fra andre træarter ved, at vandindholdet kun er omkring 65% imod det almindelige på 80-90%. Til gengæld er morbærblade rige på fedt og andre næringsstoffer, som gør dem velegnede til foder, og for silkeormene er de det eneste brugbare i det lange løb.

De nævnte arter af morbær har noget forskellige egenskaber, som også får indflydelse på kvaliteten af silkefibren. Bærrerne er ret kødfulde – de består af en frugtstand af små stenfrugter, så de minder om hindbær. De er rødlige på den hvide morbær, men sorte på de andre arter, og i alle tilfælde spiselige og velsmagende, - som vi allerede fik forståelsen af i TENENs forrige artikel.

Vores sorte morbær

Udløberne af den silkeavl med sorte morbær, som blev grundlagt i 1600-tallet, synes at være ophørt i den økonomisk så trængte periode i begyndelsen af 1800-tallet, da englænderkrigene hindrede handel med sunde æg og med kokoner til afhaspning i Frankrig eller Italien.

De hvide morbær

Men der er gjort senere forsøg: I 1839 udgav Carl Fr. Møller bogen *Om Silkeorme, En kort Afhandling om en for Danmark vigtig og lucra-*

tiv Industrigreen. Det Kongelige Biblioteks eksemplar har dedikation til Geheimstatsminister von Møsting fra Bolette Müller, født de Vibe, på Lille Vodroffgård, Marts 1839. Man kan vel tro, at fruén på Vodroffgård tæt ved hovedstaden selv har forsøgt sig med tilplantning med de hvide morbær. Hvor meget der kom ud af dette initiativ må stå hen.

Men i 1841 blev der gjort et nyt forsøg ved "Det Danske Silkeselskab", som i 1847 udgav *Anviisning til Silkeavl og Morbærplantning*. Heri hævdes det, at det hvide morbærtræ, den første og vigtigste betingelse for silkeavlens fremme, trives vel her i landet, og at det har vist sig hårdførere end det sorte, af hvilket her findes en stor mængde meget gamle træer.

For nærværende er det bekendt, at nogle af disse gamle morbærtræ-

er findes i Svaneke. Måske vil det lykkes at få melding om flere – sig til, hvis I kender dem!

De tatariske morbær

Heller ikke dette silkeselskab fik særligt held med sin anbefaling. Derimod stiftedes et nyt, "Selskab for Silkeavl og Morbærbuskdyrking" i 1900. Det har nået at sætte sig spor, som skønt de ikke er synlige mere, stadig lever i manges erindring²: Morbærhaven som vejnavn i Albertslund er i dag det eneste minde om den sprudlende aktivitet, der fra 1890'erne udgik fra dette sted. Det hvilede på interesse hos F. Ammitzbøll, der var fængselsinspektør ved Vridsløselille Statsfængsel, men som også skrev adskillige artikler og formidlede idéen om silkeavl viden om.

Indgangsparti, som er blevet gjort berømt via Olsenbande filmene.

Lidet kendt er det, at Vridsløselille i begyndelsen af 1900-årene var berømt i forbindelse med silkeavl.

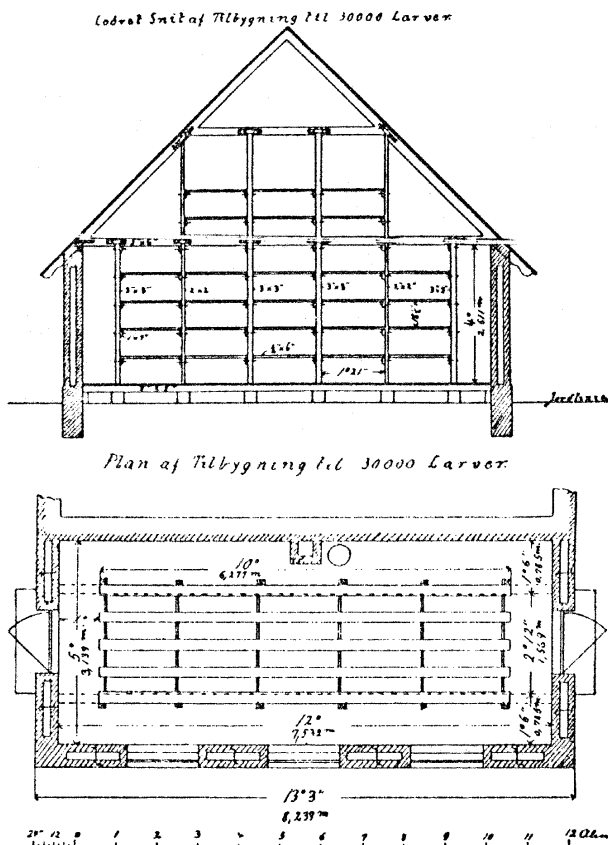
Desværre blev kunstsilken i løbet af 1930'erne så anvendelig, at der ikke mere var basis for at drive den industri, som havde udviklet sig i Vridsløselille. I 1939 blev bygningen fjernet for at give plads til andre lokaliteter i Statsfængslet, og i 1990'erne er morbærrene blevet fældet, til sorg for mange på stedet.

*

Udgangspunktet var et initiativ ved den pensionerede pastor Sommerfeldt i Roskilde, som var blevet bekendt med, at man i udlandet visse steder brugte skorzonerrødder som foderemne til silkelarver, og det fik han selv ret godt held

med. I 1898 fik han tilladelse til også at dyrke disse planter ved fængslet, men denne gang døde larverne uden at spinde sig ind, ligesom der også i Zoologisk Have blev uheld med avlen der. Inspektør Ammitzbøll havde imidlertid i sin have nogle buske, som pastor Sommerfeldt genkendte som en art af morbær, der viste sig at være de tatariske. De blev prøvet, til larvernes store tilfredshed. Det førte til, at "Selskabet for Silkeavl" blev stiftet. I 1905 foretog F. Ammitzbøll sammen med ingeniør Hofman Bang fra Zoologisk Have en studierejse til Frankrig og Italien, hvor

Lodret og vandret snit i pavillioen beregnet til 30 tusinde silkesommerfuglelarver i Vridsløselille Statsfængsel.

Billedet af pavillonen til silkeavl er fra ca. 1910. Der er "silkeorme" på taget! Lokalhistorisk Samling, Albertslund

de fik indsigt i dyrkningsmetoderne, og ved hjemkomsten blev der sat ind på at udbrede lyst og kendskab til at arbejde med silkeavl. Det blev fremhævet som en bekvem og indbringende beskæftigelse for ældre og børn, velegnet i husmandshjem. Hvor meget det slog an ude i landet, er der vel endnu ikke overblik over.

Silkehus og forsamlingsbygning

I Vridsløselille blev der i 1909 opført en bygning til at have larver i under fodringsperioden. Dette Silkehus blev en ganske anseelig pavillon af træ og med en rummelig tagetage. Det egnede sig således også til forsamlingshus. Silkeavl kunne jo kun foregå i et par måneder i sommertiden, og så kunne huset

bruges til fester og gymnastikundervisning resten af året. Hans Petersen, der virkede som gymnastiklærer ved fængslet, kom også til at sætte sit præg på aktiviteterne i dette hus, med flere gymnastikhold. Han havde også evne til at skrive sange. I mange år skrev han alle sangene til Gl. Roskilde Amts selskabelige Forenings fester og sammenkomster i Roskilde. Det kunne vel også undertiden mærkes i gymnastikforeningen.

Kunstsilke og eksperimenter

I 1938 måtte Ammitzbølls Silkeselskab omdannes. A. P. Andersen tog over som Landbrugsministeriets tilsynsførende med den nye forening "Dansk Silkeavl". Men det

blev ikke langvarigt. Kunstsilken var kommet for at blive.

Heldigvis har flere kunsthåndværkere siden 1970'erne givet sig i kast med mere eller mindre holdbare projekter for silkeavl, det er derigennem stadig muligt at opleve den fascinerende proces, at larven forpupper sig og dermed skaber silken, den længste og stærkeste tekstilfiber, der findes³.

Hanne Frøsig Dalgaard

Noter:

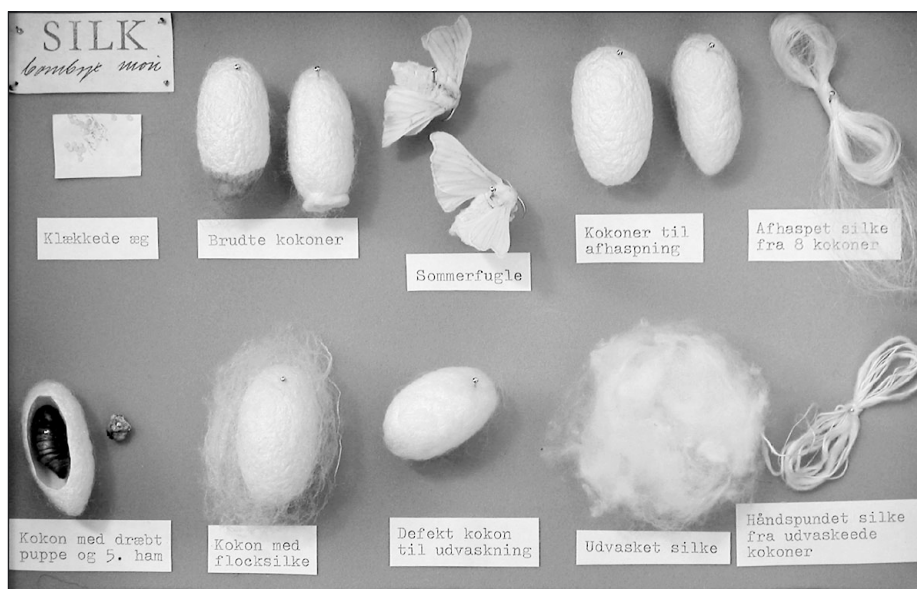
1. Vivi Sylwan, i *Malmö Museum Årsberättelse 1935*, 19-21, her efter Schuyler van R. Cammann, *Spansk korkåpa av kinesiskt broderi*, Malmö Museum 1974, 4
2. Fra Lokalhistorisk Arkiv, Albertslund, har jeg modtaget et fyldigt materiale af artikler om

silkeavl. Derfor tak til bibliotekar Jette Janstrup. Desuden tak til Eli Andersen, som har delt ud af sin lokalhistoriske indsigt.

3. Agnete og Frank Vester, *Om silkeavl i Vendsyssel*, Sindal 1980.

Artikler:

- Ammitzbøll, F.: *Silkeavl i Danmark*, Slagelse 1916
- Andersen, A. P.: *Silkeavl i Danmark*, Roskilde 1953
- Engelbrecht, Michael: "Silkevejen i Vridsløselille", *VESTegnen*, Onsdag den 13. september 2000, 4.
- Petersen, Jens A.: "Et ikke helt almindeligt Ægtepar fejrer Sølvbryllup paa Onsdag", i lokal avis, 1947, om ægteparret Hans og Gerda Petersen. Han har været ansat som gymnastiklærer ved Statsfængslet.
- Vester, Agnete og Frank: *Om silkeavl i Vendsyssel*, Sindal 1980
- Zethner, Ole: *Silke – et naturprodukt*, Skarv, Holte 1980.

Morbær silkespinder: Arten er gennem årtusinders avl selekteret sådan, at de voksne sommerfugle ikke kan flyve. Anskuelighedskasse med danske eksempler fra Lundbak Sericultur – Frank og Agnete Vester.

Da An Wât' blev voldtaget

Kvinder har undertiden så mange kjoler, at det kan volde dem utrolige kvaler at regne ud, hvilken der passer bedst til dagen og lejligheden. Således var An Wât' ikke stillet, thi hun ejede kun den ene kjole, hun gik og stod i, og som hun havde gået i så længe, man havde kendt hende her i byen. Blev der i kampens hede revet en flænge i skørtet, rimpede hun skaden sammen, og gik der hul på et ærme, så satte hun en lap på, og kjolen var atter så god som en ny, i brugen.

Men, det kan ikke nægtes, at Ane på højtidsdagene så temmelig dagligdags ud, og det kunne ikke undgås, at hun ofte vakte opmærksomhed, hvor hun viste sig. En dag rendte hun til tre ungdomsmøder og bortledte adskillige unges tanker fra det, de var mødt – eller burde være mødt – for at samles om, og selvom hun var en trofast kirke-

gænger, og hun holdt sig forneden i kirken, kunne hendes træskoklamp og hendes påklædning ikke andet end vække opmærksomhed.

Da bestemte ledelsen af De Gamles Hjem, at Ane *skulle* have en ny kjole. Det var dog ingenlunde nogen let opgave at få planen virkeliggjort; men kvindelist er, som bekendt, uden ende. Det lykkedes bestyrerinden at få taget de vigtigste mål på Anes omfangsrige korpus, idet man sagde, man skulle have syet en kjole til »én«, der passede med hendes størrelse. Men sende Ane til en dameskrædderinde det kunne der aldrig være tale om, thi fik man hende slæbt hen til en sådan, risikerede man, at An Wât, under et raserianfald gjorde damen til invalid på livstid, og forretningen ville i hvert fald være ødelagt for bestandig, hvis det ryg-

An Wât' boede i Lynghuset nr. 7 sammen med en del katte.

tedes, at det var der, An Wåt' fik syet.

Så bad man frk. H., der gik ud og syede, om at komme og hjælpe lidt ved at bringe nogle gamle kvinders garderobe i bedre orden. Frk. H. syede kjolen prøvefærdig, og så gik hun ind i buret til løvinden, medens et reservemandskab holdt sig beredt udenfor, hvis - -

Ane hvæsedes straks: *A ska ingen kjowl ha - dæn a hå'r, æ gu'e nåk!* Jo, du skal, det har både borgmesteren og fru W. sagt, svarede frk. H. Da skreg Ane: *A vel ski'r dæm en støk'!* og så truede hun med, at hun ville flyve på dame-skrædderinden; men denne var trods sin stand og stilling ikke forknytt, hun smilte bare og sagde: Det skulle du bare prøve på, så får du klø af borgmesteren og fru W.! Denne situation fandt An Wåt' så grinagtig, at hun kom til at skruple, og så var trolden i hende tæmmet. Hun fik kjolen prøvet og bemærkede egentlig kun, at hun også ville have et forklæde.

Det var den eneste gang, hun fik kjolen prøvet. Men nu kom det spændende spørgsmål: Hvorledes skulle man få hende i den og få de gamle klude væk, thi at hun ville værge om disse, som en lænkehund for sit kødben, det var der ingen tvivl om.

Så foretog man en omgående bevægelse, som det hedder i krigssproget, Ane *skulle* i bad, og medens man skrubbede hende, fik man både hendes gamle kjole og undertøj fjernet og splinternyt lagt hen til hende. Rasende var hun, men hun var overlistet og afvæbnet, thi gå uden klæder det kunne og ville hun dog ikke. Så kom hun i

sin ny kjole og så ud som et nyt og bedre menneske - NB. udvendig; men edderspændt gal var hun indvendig, og det lagde hun heller ikke skjul på. Det skulle hævnnes! Og så skar hun halsen af, dog ikke på sig selv, men på kjolen, og hun truede også med at ville have skåret ærmerne af, de generede hende, thi hun holdt mest af at gå med korte eller opsmøgede ærmer; men da man truede hende med klø, hvis hun gjorde det, så opgav hun denne del af sin hævn, og så fandt hun sig efterhånden i sin skæbne.

I lange tider havde jeg ikke set noget til An Wåt'; men så kom hun en dag sidst i april 1942, og da var hun mildest talt misfornøjet med forholdene på De Gamles Hjem. Det var rent ud sagt *nåwe sat'ner, der var der!* Det kan jeg ikke forstå, sagde jeg, for mine gamle bekendte er da glade for at være der. *Ja, svarede Ane, men vi er da trej', dæ æ utesfres, ham æ kjøbenhawner, mæ o så jæn' te!* Kan du godt lide københavneren? spurgte jeg. *Han drek'er - men han holder mæ mæ!* lød svaret.

Ser du, Ane, der er nogle, der altid er utilfredse, hvor godt de end har det! Dertil svarede Ane kun: *Jæn a wås ska væk, æ bestyrerind' hæjer mæ!* Om dette spørgsmål havde Ane haft en så lang konference med borgmesteren, at hans tålmodighed tilsidst slap op; han spurgte, om hun nu ikke snart var færdig, og så forstod hun, at audiensen var forbi.

I samtalelsens løb gjorde jeg en bemærkning om, at hun var så velklædt. Så viste hun mig sin nye kjole, men sagde: *A vild et' ha hatn!*

I 1940 fandt man det nødvendigt at flytte An Wåt' ind på De gamles Hjem.

Hvorfor dog ikke? *Nej a har klæj'er nok – a hå'r o æ låwt i æ Ljønghus.*

Hvordan kunne de så få dig i kjolen? spurgte jeg, og nu kom det ejendommelige svar: *Jåw' – di wåld'tuk' mæ!* Og nu fortalte hun, at de ville have hende i bad, men det ville hun ikke, og så måtte de tage hende med vold og magt. De var fire håndfaste kvinder om at putte hende ned i karet, holde hende nede og skrubbe hende; man havde med andre ord behandlet hende, som man gjorde, når man i gamle dage vaskede får på landet. Var du ikke ræd for, de skulle have druknet dig? spurgte jeg. *Jåw' de wa nåk åsse djæ mjænning!* svarede An Wåt'.

Hun havde skreget af fuld hals, spjættet, krattet, bidt og spyttet, men det tog voldskvinderne ikke spor af hensyn til. Så kom det værste af det hele, man havde fjernet

hendes gamle kluns, som hun havde befundet sig så vel i i en lang år-række, og lagt den ny mundering, som hun ikke kunne li.

Nu ville hun væk fra denne røverkule, men hun ville grumme gerne have et kammer med centralvarme, en indirekte anerkendelse af, at livet på De Gamles Hjem dog også havde sine gode sider.

På armen bar hun hin dag en spånkurv. *De æ mi spi'skammer!* sagde hun. Deri lå et franskrød, en lille klat leverpostej osv. Og så fortalte hun, at hun selv købte disse fødemidler, som hun tog med sig, når hun gik ud, da bestyrerinden ellers ville stjæle disse. Har du set det? *Næj – men de æ hind!* erklærede hun bestemt, og nu spekulerede hun på at melde hende, så hun kunne komme i *æ hwål*. Du har jo ikke set det – det kunne jo være en anden, mente jeg. Da blev Ane en

smule betænkelig og så sagde hun: *Ja – det ku jo ässe væ den å'n tå'sk? Nøj, de æ hind!*

Ane havde forresten haft en ejendommelig oplevelse, medens hun hin eftermiddag sad på bænken. Der kom en høj, pæn mand hen til hende. Han hørte tålmodig på hendes klagemål, og idet han gik, puttede han noget ned i hendes kurv. Hun troede han havde lagt en tiøre eller måske en femogtyveøre i kurven; men da hun så ville se efter, var det en femkronerseddel. Det var hun ked af, og et par gange sagde hun: *De ka væ'r, han sjæl' mangler dem!* Ane havde penge nok, for hun fik fem kroner om måneden i lommepenge, og hun havde desuden penge i *æ spårkas*.

På sine ture rundt i byen var det ikke sjældent, at en eller anden frue var god ved hende. En formiddag, da hun sad og hvilte sig i en gård, kom fru C. ned til hende med

en kop kaffe. *A hå'r drokn kaffe!* sagde Ane – *men a ka wal fo plads te'n kâp mi'er!* og så drak hun kaffen og takkede.

H. P. Hansen

Fortællingen her udgør en del af "An Wât's saga", som udkom i 1946 på Rosenkilde og Baggers forlag, København. I 1961 udkom sagaen sammen med fire andre af H. P. Hansens folkemindeskitninger i bogen "Fra gamle dage". Det er fra denne udgave TENEN har fået lov af forlaget til at bringe den herlige fortælling om Ane Pedersen Vorret (1868–1944). Hun blev kaldt An Wât' og var en midtjysk original, som endnu huskes på Herning kanten.

H. P. Hansen, der var museumsforstander i Herning fra 1915, er én af de kendte optegnere og skildrere af jysk folkeliv. I op mod tredive værker skildrede han en lang række sider af bondekulturen, såsom hyrdeliv, pottemageri, strikning, bagning, folkemedicin, renlighed samt sproglig nuancering. H. P. Hansen blev i 1959 æresdoktor ved Aarhus Universitet for sin indsats i folkelivsforskningen. Red.

Lis Slottved, genvalgt til TENENs bestyrelse, fortæller:

Da jeg gik i 2. mellem skulle vi strikke sokker. Desværre kunne jeg ikke leve op til lærerens krav og blev tvunget til at trevle den ene hæl op 12 - tolv - gange og strikke den om, men med det samme garn! Lærerens utilfredshed med mit arbejde skyldtes en uoverensstemmelse, hun havde med min moder om min ældre broder, en utilfredshed, som hun - upædagogisk - lod gå ud over mig. Min moder følte sig nok lidt skyldig, for - imod hendes ellers faste principper om ikke at "snyde" - strikkede hun hælen for

mig den trettende gang, og så blev den endelig godkendt.

Efter den oplevelse svor jeg inderligt, at jeg aldrig, aldrig mere

ville tage et håndarbejde i mine hænder; men løftet til mig selv holdt jeg ikke, for jeg kunne jo se skønheden i håndarbejderne i byens butiksvinduer og fik lidt efter lidt lyst til at brodere lidt korssting. De første arbejder var fra Eva Rosenstand, fordi de følte lidt mere moderne end Clara Wævers, og da jeg blev gravid, begyndte jeg også at strikke lidt babytøj.

Rigtig gang i den kom der dog først i den periode, hvor vi boede i Sverige. Her stiftede jeg på mange kurser bekendtskab med filtning, spinding, nålebinding og meget mere, og efter vi var flyttet til Sønderjylland, blev jeg grebet af kniplingens kunst.

Parallelt med den gryende interesse for håndarbejde gik min anden hobby, nemlig historie, som jeg har dyrket hele mit liv. Noget af det som fængede mest var historierne om det liv, som såkaldt almindelige mennesker har levet. Så det varede ikke længe, før jeg begyndte at kombinere det tekstile med historien, og rigtig glad blev jeg, hvis det lykkedes at sætte navn på kvinden bag et håndarbejde, sådan som Åsa Wettre har gjort det i sin bog om de svenske lappetæpper. Den helt store aha-oplevelse fik jeg, da jeg læste "Fru Kirstens Børn", hvor oplysningen om, at man gennem et navn på en ægkant kunne finde ud af, hvor stoffet var vævet, fik mig til at forstå, at det virkelig var muligt at kombinere de to interesser.

Som en naturlig følge af knipleinteressen meldte jeg mig ind i Foreningen Knipling i Danmark straks efter, den var stiftet. I foreningens blad læste jeg en henvisning til et interview, Karin Hoffritz havde haft med Maud Daverkosen i TENEN. Jeg bestilte bladet på biblioteket og fik derved kendskab til Dansk Tekstilhistorisk Forening, som jeg straks meldte mig ind i og nu har været medlem af i 7-8 år. For to år siden blev jeg valgt ind i bestyrelsen, hvor jeg især håber at kunne medvirke til, at foreningen bliver bedre kendt i (Sønder)Jylland. Dette kan eksempelvis ske gennem fælles aktiviteter med væve- og tekstilkredsene.

Som barn af 40'erne tilhører jeg de piger, der gik i flinkeskolen, hvorfor jeg efter studentereksamen ikke havde styrke til at sætte mig op mod mine forældre, da jeg gerne ville studere historie. Det blev i stedet et arbejdsliv på kontor; men med i bagagen fandtes altid historien, i de senere år kombineret med det tekstile. Efter at have været så heldig at få ansættelse på det nyetablerede Kunstmuseet Brundlund Slot i Aabenraa har jeg også fået bedre muligheder via de nye kontakter i museumsvæsenet at finde frem til oplysninger i forbindelse med de "projekter", jeg arbejder med, et arbejde, som jeg i høj grad har i sinde at videreføre, når jeg i løbet af nogle år går på efterløn.

Lis Slottved

Boganmeldelse:

Elsa Krogh: *Fra bændelstriber til beiderwand*. En samling gamle danske drejlsmønstre. Forlaget HEVIL, Havndalvej 40, 9550 Mariager, 2001. 60 sider, illustreret med partitegninger samt en del bindingstegninger, litteraturliste. ISBN 87-89667-11-5. Pris: 75 kr.

Væveren Elsa Krogh har i *Rapporter - fra tekstilernes verden*, December 2001 Nr. 6 skrevet en spændende beretning "Det begyndte med en karklud" eller En rigtig lille julehistorie om "hvordan karkluden fandt sine rødder".

Pointen er, at Elsa hos sin svigermor på 95 år havde fået fat i en gammel karklud til at tørre bordet af, men pludselig blev opmærksom på, at det ikke var nogen helt almindelig karklud, derimod den ene ende af et gammelt slidt drejls-håndklæde med monogram PEL. "Det er min mormor", sagde svigermoderen, "... hun fik alt sit udstyr fra Georg Jensen i Kolding". Det førte til en granskning også hjemme hos Elsa selv, for noget af udstyret havde tidligere fundet vej til hendes linnedskab. Navnetræk blev ført sammen med gamle regninger og andre slægtsoplysninger,

og alt endte som en dramatisk og autentisk slægtsroman. Oplysningerne kom til glæde, da svigermor var flyttet på plejehjem, og det gamle hus skulle sælges. Alt det gamle fine tøj kunne uden oplysningerne sandsynligvis være endt som pudseklude, men blev nu passet på i familien fremover.

For væveren Elsa måtte alle disse iagttagelser også føre til at studere selve mønstrene, og ud af det kom bogen *Fra bændelstriber til beiderwand*. Den spændende beretning er ikke gengivet her, den skal stadig søges i *Rapporter*. Derimod får vi hele bogen fuld af de varierede vævemønstre, forfatteren har været på jagt i mange, mange vævebøger og litteratur for at sætte dem i perspektiv. Hvis man selv væver, er mønstrene lige til at gå til. Men også for den, der ikke praktiserer, er der stof til eftertanke om, hvad væveriet Georg Jensen i Kolding og forgængerne i Vonsild har kunnet præstere.

Bogen er et vigtigt supplement til den store oversigt i *Damask og drejl* fra 1989 og må anbefales på det varmeste.

Hanne Frøsig Dalgaard

Boganmeldelse:

Kirsten Lindberg: *Fra maskulint magtsymbol til feminint flirtemiddel* – Viften og dens kulturhistorie. Tegnestuen Tilia Montana, juli 2002. Stift bind. 244 sider med mange helsides farvebilleder. ISBN 87-988830-0-3. Pris 298 kr.

Det er en smuk bog med et charmerende smudsbind og i et handy format. Det er en af de få bøger på dansk om vifter.

Større offentlige samlinger findes vistnok ikke, og af udstillinger kender jeg kun til to: Håndarbej-

*Engelsk
foldevifte
– ca.1890.
Radius
30,5 cm.*

dets Fremmes i 1957 og Amalienborgmuseets i 2001.

Det er ikke tekstilerne, der i denne bog er hovedemnet, men håndarbejde i bred forstand. Bogen beskriver indgående typer, materialer, fremstilling, historie, udbredelse, mode, viftesprog, tilbehør og om at passe sin vifte.

I forordet beskrives en sød beretning om en lille pige, der op gennem 1930'erne hvert år til dyrskuet i stedet for at købe en is, købte en papirvifte. Viften holdt kun denne ene dag, men drømmen om en rigtig vifte, beholdt hun. Den lille pige er forfatterens mor. De mange vifter i bogen er alle forfatterens egne.

Eksempler på små detaljer fra bogen: Den ældst bevarede vifte er fra 1375 f.Kr., der er forskel på en mandsvifte og en kvindevifte og viften kom til Skandinavien i 1600-tallet med den svenske dronning Kristina.

Tekstilerne kommer ind i billedet i forbindelse med de forskellige materialer, som viftefanerne kan

bestå af – silke, blonder, kniplinger, tyndt lærred og broderier – samt vifternes tilbehør – possementsnøre, lukkeringe og vifteposer.

Den lille offentlige interesse for og viden om vifter, ansporede forfatteren til at videregive sin store viden og dermed dele sin interesse med andre. Det er derfor også et fint tilbud, at der til sidst i bogen tilbydes en "viftesnak" med forfatteren og en hjælpende hånd, hvis man selv er den lykkelige ejer af en vifte og ikke helt ved, hvordan man skal behandle den.

Sproget i bogen er meget varieret og en del ikke almindelig brugte udtryk skærper interessen. Desværre har korrekturlæsningen ikke fanget flere halve sætninger, der kan være meningsforstyrende. Efter læsning af bogen, virker den nu lidt løs i ryggen, så jeg skal passe på, den ikke bliver skæv.

Vibeke Lilbæk

Boganmeldelse:

Jytte Harboesgaard and Debra Virgens: *Inspirations for Embroidery Mail, Book of Days*. 68 sider, 48 farvebilleder, engelsk tekst. 15×15 cm, blødt bind. ISBN 87-988931-0-6.

Pris 198 kr. + porto. Forhandles på Greve Museum, i Broderi Antik, Badstuestræde 16, 1209 København K. Museet på Sønderborg Slot, 6400 Sønderborg samt i forbindelse med udstillingen, som planlægges vist rundt omkring i Danmark og senere i USA.

<http://www.mbroiderymail.com>

De 48 smukke broderier, som TENEN den 12. januar 2002 på Kunstindustrimuseet i København beundrede og hørte om (TENEN 12. årgang nr. 3), er nu udkommet som en kalenderbog uden årstal.

Bogens forside er et forstørret udsnit af et af novemberbillederne. Forsidebilledet har ligesom de øvrige billeder en meget stor stofflighed og er af høj kvalitet. Papiret er mat glittet papir, der giver bogen et silkeagtigt udseende, og den er meget lækker at have i hånden.

Bogen er bygget op, så billederne er til venstre, og på højresiderne

er der mulighed for at gøre notater ved de enkelte datoer.

At bogens tekst er på engelsk, har for de fleste ingen betydning. Teksten er kortfattet og let at forstå.

Charlotte Paludan fra Kunstindustrimuseet har skrevet forordet og i indledningen fortæller Jytte Harboesgaard og Debra Virgens om processen.

Til hver af billederne er der en kortfattet beskrivelse af materialer og teknikker. Bag i bogen beskrives hvert billede derudover med titel, idé, designer og årstal. Det er spændende og usædvanligt, at vi som læsere og iagttagere får indblik i, hvad der ligger til grund for de små kunstværkers ideer.

Bogen har et dejligt format og er som kalenderbog af god kvalitet, der gør den meget anvendelig. Det er en oplagt gaveidé til enhver, der værdsætter tekstiler og utraditionelle billedudtryk.

Som et kuriosum kan nævnes at de to brodørsers fødselsdage er noteret i kalenderen – så kan man jo sende dem venlige tanker på dagene!

Vibeke Lilbæk

Eva Rosenstand - Clara Wæver

Firmaet Eva Rosenstand A/S fortæller at tiden desværre ikke længere er til rentabel produktion af kvalitetsbroderier. Butikken Østergade 42 på Strøget i København lukkede den 30. juli, og resten af broderi-

virksomheden i Virum og butikken i Helsingør afvikles i løbet af et lille års tid. Firmaet fortsætter derefter som et ejendomsselskab. Vedlagt meddelelsen var den følgende oversigt:

I 1870'erne blev der åbnet flere forretninger i København, som specialiserede sig i salg af broderier. Her kunne man købe broderimaterialer og mønstre til hjemmets pyntetekstiler, såsom navnetræk, navneklude, sofapuder, skærme, og meget andet.

Clara Wæver flyttede som ung pige sammen med sin familie til København. Tidligt viste hun stort talent for broderi og hun fik ansættelse i en broderiforretning, hvor der samtidig med salg af materialer broderedes for kunder, og der blev givet undervisning i forskellige broderiteknikker.

I 1890 åbnede hun egen butik på Vesterbrogade 62. Sammen med søsteren Augusta solgte hun broderimaterialer og fremstillede mønstre. Sideløbende gav de undervisning i hvide syninger, samt "alle brugelige håndarbejder". For at få økonomi i forretningen tog de også unge piger i lære, for at lære dem at sy deres medgift. Clara Wæver var meget åben for tidens 'stil og smag' og søgte konstant at forny udbuddet af broderimønstre.

I 1903 fik Clara Wæver mulighed for at købe en stor kollektion af originale tegninger, udført af Bindebøll, Constantin Hansen, Kristian Møhl-Hansen og P.C. Skovgård, da frøkenene Kristiane Constantin-Hansen og Johanne Bindebøll lukkede deres forretning. Clara Wæver fik stor succes med at arbejde med samtidens kunstnere, hvoraf en del senere blev knyttet til virksomheden.

I 1917 solgte søstrene Wæver forretningen til N. C. Dyrland, som førte den videre med de traditions-

rige broderier. I 1930 døde Clara Wæver – 75 år gammel.

I 1940 overtog Jacob Holst (faderen til den nuværende ejer Jørgen Rosenstand) virksomheden. Butikken blev flyttet til Østergade 19 og Holsts søster Migge Holst, som var kunstuddannet og havde tegnet mange forlæg til broderier, styrede med stort talent forretningen i mange år. Danske kunstnere, som leverede tegninger på den tid var bl.a. Louise Puck og Helge Christoffersen.

I 1946 flyttede Clara Wæver-forretningen igen, denne gang til Østergade 42 på Strøget.

Efter Migge Holsts død i 1953 overtog Jørgen Rosenstand ledelsen sammen med sin mor Ellen Holst (født Rosenstand). Ellen Holst engagerede kunstnerne Mads Stage og senere Gitz Johansen til at tegne for firmaet, og navnlig Mads Stages tegninger havde succes.

I 1958 startede Jørgen Rosenstand sit eget firma Eva Rosenstand A/S. Stilen var fra begyndelsen meget anderledes end Clara Wævers. Man arbejdede sammen med kunstnere, såsom Falke-Bang, Leif Ragn Jensen og Verner Hancke, hvis tegninger var mere populær-naturalistiske og meget velegnede til omsætning til korsstingsbroderier. Jørgen Rosenstand indførte som noget af det første de såkaldte "broderipakninger". Hidtil havde man klippet stoffet ud i butikken, fundet garn og lagt et mønster i. Nu kunne man udlevere en færdig pakning med alle de nødvendige materialer til et broderimotiv.

I 1976, efter Ellen Holsts død, blev de to virksomheder slået sammen til Eva Rosenstand A/S – Clara Wæver, med hovedforretning på Strøget i København og produktion samt administration i Virum.

Clara Wæver Museet, som blev etableret i 1984 med en unik sam-

ling af broderier, hedebo-syninger og kniplinger mv., der er blevet udført gennem årene fra midten af 1800 tallet til vor tid, er doneret til Kunstindustrimuseet.

EVA ROSENSTAND
CLARA WÆVER

ARRANGEMENTS- OG UDSILLINGSKALENDER

TENEN inviterer: Skovtur til det sydlige Skåne.

Søndag den 4. august 2002. Se udførlig invitation i TENEN, Forår 2002.

Museumscenter Aars:

Mongolsk tekstilhåndværk. 6. 9 til 20. 10. 2002.

Adr.: Søndergade 44, 9600 Aars.

Viborg Stiftsmuseum:

Det kan jeg fortælle – kulturkælderens billedvævningsprojekt. Til 1. 9. 2002.

Adr.: Hjultorvet 4 og 9, 8800 Viborg.

Stokværket:

Væver Jytte Helms. Gobelin- og billedvævning. Til 30. 8. 2002.

Adr.: Kunstnernes Hus, Smedetorvet 3, 8700 Horsens.

Kvindemuseet:

Lapptäcker – en kulturskat. Åsa Wettres samling af patchworktæpper. Til 27. 10. 2002

Adr.: Domkirkepladsen 5, 8000 Århus C.

Textilforum:

European Art Quilt II. 3. 8. – 29. 9. 2002.

Netmaskerne. Foreningen Netmaskerne samt Marianne Isager og Jytte Slente: Kapper, ponchoer og slag. 5. 10. – 24. 11. 2002.

Embroidery Mail. Jytte Harboesgaard og Debra Virgins broderede korrespondance. 9. 11. 2002 – 5. 1. 2003.

Adr.: Vestergade 20, 7400 Herning.

Egnsmuseet:

Broderi på mange måder – Broderi.2002. Rum, symiljøer og broderier 1600-2000. Til 15. 11. 2002.

Adr.: Grindstedvej 30, 7184 Vandel.

Museerne i Fredericia:

Strikkeudstilling. Historiestrikker Birgit Kjærulff udstiller dyr og nisser og fortæller om striketechnik. 5. – 6. 10 samt 12. – 13.10.2002

Adr.: Kongens Portvagt, Øster Voldgade 1, 7000 Fredericia.

Museet på Sønderborg Slot:

Embroidery Mail. Jytte Harboesgaard og Debra Virgins broderede korrespondance. Til 11. 8. 2002.

Adr.: Sønderbro 1, 6400 Sønderborg.

Langlands Museum:

Embroidery Mail. Jytte Harboesgaard og Debra Virgins broderede korrespondance. 18.9. – 31.10.2002.

Adr.: Jens Winthersvej 12, 5900 Rudkøbing.

Hørvævmuseet:

Broderi.2002. Den fynske del af håndarbejds lærernes projekt. Til 29.9.2002

Jens Bohr: *Træsnit.* Helle Baslund: *Billedvævninger.* Til 11. 8. 2002

Kirsti Malmivuo: *Twisting shining flax fibres – finske billedvævninger.* 13. 8. – 8. 9. 2002.

Merethe Stoltze: *Årstider – filtarbejder.* Grethe Pedersen: *Raku – keramik.* 10. 9. – 31. 10. 2002.

Adr.: Nårupvej 30, 5620 Glamsbjerg.

Otterup Bibliotek:

Forklæder. Gamle og nyere nordfynske forklæder samt fotos. 23. 9. – 27. 10.

Adr.: Søndergade 2, 5450 Otterup.

Næstved Museum:

3 x broderi. Afgangprojekter fra tre elever ved Den Klassiske Broderiskole. Til 25. 8. 2002.

Adr.: Ringstedgade 4, 4700 Næstved.

Kunstmuseet Køge Skitsesamling:

Kartoner og skitser til Dronningens gobeliner på Christiansborg.

Adr.: Nørregade 29, 4600 Køge.

Værløse Museum:

Landbokvindens hverdagstekstiler ca. 1860-1960. Med arbejdende vævestue. Til 8. 9. 2002.

Adr.: Mosegaarden, Skovgårds Allé 37, 3500 Værløse.

Kunstindustrimuseet:

Charlotte Schröder. *Vævede billeder.* 30. 8. – 6. 10. 2002.

Adr.: Bredgade 69, 1260 København K.

Frue Plads:

Kunsthåndværker marked. 8. til 10. 8. 2002.

Adr.: Frue Plads, 1168 København K.

Höganäs Museum:

Dukar som bärare av hemmets liturgi. 200 dukar åtföljda av diktare om dukarnas betydelse för att markera olika årstider, festligheter osv. i hemmet. Til 25. 8. 2002.

Adr.: Polhemsgatan 1, Höganäs.

TENENs kalender udarbejdes på grundlag af arrangementer i *KultuNaut* – Den Elektroniske Kulturkalender. Lone de Hemmer Egeberg koordinerer listen.

Telefonliste for TENENs bestyrelse mv.

<i>navn</i>	<i>adresse</i>	<i>telefon / ePost</i>	<i>hverv</i>
Annet Laursen Skjelsager	Dorthesvej 2 3520 Farum	44 95 05 55 <i>silke-annet@detail.dk</i>	formand
Lone de Hemmer Egeberg	Gærdet 12 3460 Birkerød	45 81 15 97 <i>vdblom@worldonline.dk</i>	næstformand + redaktion
Anni Mejdahl	Nibsbjergvej 10 7500 Holstebro	97 42 37 86	kasserer
Lis Slottved	Hjarupvej 10 6200 Aabenraa	74 63 03 50 <i>slottved@privat.dk</i>	sekretær
Bent Bille	Langgade 44, Flemløse 5620 Glamsbjerg	64 72 15 65 <i>familien.bille@get2net.dk</i>	bestyrelse
Hanne Frøsig Dalgaard	Bredebovej 33, 6.tv 2800 Lyngby	45 88 32 67 <i>hfd@vip.cybercity.dk</i>	redaktion
Vibeke Lilbæk	Kollerødvej 39 3450 Allerød	48 17 16 47 <i>vofl@get2net.dk</i>	redaktion
Anne-Marie Keblov Bernsted	Kildevældsgade 87, 2.tv 2100 københavn Ø.	39 20 48 81	suppleant
Jytte Harboesgaard	Frederiksberg Allé 78 1820 Frederiksberg C	33 21 14 81	suppleant
Margit Ambeck	Lyshøjgårdsvej 87, 1.th 2500 Valby	36 30 61 50	suppleant
Lucie Borgsmidt- Hansen	Broholms Allé 28 2920 Charlottenlund	39 64 31 85	revisor
Susanne Nielsen	Sasserød 16 5462 Morud	64 83 11 26	korrektur, forklæder
Frits Lilbæk	Kollerødvej 39 3450 Allerød	48 17 16 47 <i>vofl@get2net.dk</i>	redaktion

- Huskede du at forny medlemsskabet ?
- Kontingentopkrævning er fremsendt særskilt.
- Kontingentet er 175 kr. ligesom sidste år.
- Gironummeret er: 1 43 01 30.

Hovederne her er lavet af træ og stammer formentlig fra en modist – et damehatteværksted med udsalg af produkterne i egen butik. Træhovederne er hule og har hovedstørrelsen hugget ind i bunden. Overfladen er fyldt med tusindvis af mærker og rester efter knappenåle, som har været brugt til at holde hatten fast med, mens den blev "kreeret". Sådanne hoveder har været brugt århundreder tilbage.

Det korrekte fagudtryk er Skabilkenhoved; men i daglig tale har man kaldt et træhoved for et utyske ...

vofl